

På jagt efter klasse

Anmeldelse af Jens Arnholtz

Stine Tidemann Faber, Annick Prieur, Lennart Rosenlund & Jacob Skjøtt-Larsen:
Det skjulte klassesamfund
Aarhus Universitetsforlag, 2012

Er klassesamfundet forsvundet? Er vi gået ind i en individualiseret tidsalder, hvor det ikke længere giver mening at tale om klasse? Er klasseforskellene blevet udvisket, så enhver nu er sin egen lykkes smed og kontanthjælpsmodtageren bare kan arbejde sig op til en position som bankdirektør, hvis han vil? Det er den slags spørgsmål, der danner baggrund for *Det skjulte klassesamfund*. Forfatterne gør det meget klart fra starten af: klasse er ikke noget man taler så meget om eller identificerer sig så meget med i nutidens Danmark. Det er de færreste, der positivt identificerer sig

med en bestemt klasse og endnu færre for hvem en sådan identifikation står centralt i deres umiddelbare selvforståelse. Er det så et udtryk for, at klasser ikke længere spiller en rolle i vores samfund? Svaret er nej: ikke alene kan der fortsat identificeres objektive sociale forskelle i vores samfund, men disse forskelle spiller også en stor rolle i folks forståelse af sig selv og deres omgivelser. Ikke som positiv identifikation med en bestemt klasse, men som negativ afsmag og afstandtagen fra andre grupper og klassers (formodede) væremåde. Som det udtrykkes i bogen: "Samtidig med at det er et metodisk problem, er det også et helt centralt fund i vores undersøgelser, at klasse kun italesættes indirekte og modstræbende" (s. 71). Forskningsmæssigt har man derfor været nødt til at 'gå på jagt efter klasse', ved at stille indirekte spørgsmål.

Det er kort fortalt konklusionen på det omfattende COMPAS-projekt, der med udgangspunkt i Aalborg har forsøgt at applicere Bourdieus klasseanalyse på danske forhold. At bruge Bourdieus analytiske tilgang handler ikke bare om at synliggøre objektive forskelle, men også om at synliggøre homologien mellem folks sociale position på den ene side og deres kulturelle forbrug, bopælspræferencer, personlige erfaringer, politiske holdninger og moralske ståsteder på den anden. For at synliggøre denne meget komplekse relation har forfatterne oparbejdet et meget omfattende empirisk materiale af spørgeskemaundersøgelser og interviews (beskrevet i kapitel 4), ligesom de tager afsæt i en ganske grundig gennemgang af Bourdieus klasseforståelse og de diskussioner, der har været af denne i den nyere litteratur (kapitel 3). Der er således ikke blot tale om et forsøg på at 'gentage' *Distinktionen*, men om at forsøge at videreudvikle dens analytiske indsigter ved hjælp af nyt empirisk materiale og nye fokuspunkter. Selv om forfatterne helt rigtigt bemærker at moralske spørgsmål også var en del af Bourdieus analytiske fokus, så fylder dette element f.eks. langt mere i *Det skjulte klassesamfund* end det gjorde i *Distinktionen*.

Udover klasserelationernes udtalte og skjulte karakter, er en anden vigtig konklusion fra projektet, at forfatterne i deres konstruktion af det sociale rum genfinder ”de samme to hoveddimensioner i den aalborgensiske sociale struktur, som Bourdieu fandt i det franske samfund i 1960erne og 1970erne: hierarkisk efter en dimension af samlet kapital (som danner grundlag for Bourdieus inddeling af sociale klasser), og sideordnet efter den relative betydning af de to former for kapital (som danner grundlag for Bourdieus inddeling af klasserne i klassefraktioner)” (s. 86). Det må i sig selv siges at være et uhyggelig interessant fund set i relation til al den nutidige snak om hvor forandret alting er og hvordan klasser ikke længere spiller nogen rolle.

Efter at have konstrueret det sociale rum i Aalborg opdeler forfatterne det i tre klasser (privilegerede, middelklasse og underprivilegerede) som igen hver opdeles i tre klassefraktioner (med henholdsvis kulturel, neutral og økonomisk kapitalsammensætning). Disse ni klassefraktioner bruges i den efterfølgende analyse, hvor de projiceres ind i de forskellige rum af kulturelle og politiske præferencer. Metodisk set er dette et brud med Bourdieus tilgang, og det indebærer at der trækkes nogle ret arbitrære skillelinjer i det sociale rum, som så efterfølgende substantialiseres til klassefraktioner. Set i lyset af at bogen handler om klasser og deres tilstedeværelse i nutidens samfund, er det en ret beskedent diskussion forfatterne vier til spørgsmålet om betydningen af dette metodiske greb og hvorfor man fortager det frem for at følge Bourdieus tilgang. Først i bogens konkluderende kapitel nævnes det kort, at de sociale forskelle har en kontinuerlig karakter og at disse klasseinddelinger derfor kan være problematiske. Der er sikkert gode grunde til at man har benyttet disse inddelinger, men vi får dem ikke rigtig ekspliciteret. I stedet bruges denne klasseinddeling relativt ukritisk som referenceramme i resten af bogen. Det er jo svært at gennemskue hvor problematisk dette er, men at en elektriker (hvilket er en af de mere akademisk krævende og bedre lønnede erhvervsuddannelser) bliver en gennemgående repræsentant for den økonomiske del af den underprivilegerede klasse synes umiddelbart mærkeligt og kunne måske skyldes den måde skillelinjerne er trukket på.

Efter at det sociale rum og klasserne er blevet konstrueret (kapitel 5) fokuserer analysen på en række forskellige smagspræferencer, holdninger og kategoriseringer af andre mennesker og deres relation til klasses tilhørsforhold. Det handler om bolig og bostedspræferencer i kapitel 6, kulturelt forbrug i kapitel 7, politisk forbrug i kapitel 8, moralske grænsedragninger i kapitel 9 og personlige erfaringer i kapitel 10.

Kapitlet om de geografiske skel er uhyre interessant. Analysen indeholder både statistiske elementer, som viser sammenhængen mellem klassefraktioner og tilsyneladende ’personlige’ præferencer. Det første af disse kapitler handler som nævnt om bosted. Det er en rigtig interessant analyse, fordi bosted viser sig at være en mere legitim metafor for klasses tilhørsforhold end klasse selv. Det er mere legitimt at sige, at man ikke ønsker at bo i Aalborg Øst, end at sige, at man ikke vil være en del af de mindre privilegerede klasser. Analysen viser for det første, at der er en sammenhæng mellem hvor man bor i Aalborg og ens økonomiske og kulturelle ressourcer. Selv om det måske ikke er så overraskende, at der kan findes ’dyre kvarterer’ (i byens udkant), hvor de økonomisk mest velstillede bor, så er det interessant at de kulturelt mest velstillede ofte bor i byens midte. De søger altså ikke så tæt på de dyre kvarterer som muligt, men har deres egne kulturelt disponerede præferencer. Bosted fungerer altså som en markør de privilegerede klasser imellem. For det andet viser analysen, at de fleste er glade for at bo der hvor de bor, men samtidig er der en implicit kamp (bl.a. i mediernes omtale af forskellige kvarterer) om at hierarkisere det geografiske rum. Der er altså på den ene side en tendens til en social hierarkisering af det geografiske rum. På den anden side er der også en kamp mellem forskellige hierarkier, hvilket kommer til udtryk ved at nogle af de mest populære steder samtidig også er nogle af de mest upopulære steder.

Det der kommer til udtryk her går igen igennem bogen som et mere generelt fund, nemlig at den sociale hierarkisering af smag og præferencer er mere tvetydig end hvad der var tilfældet i *Distinktionen*. På den ene side er der tendenser til at visse steder, kulturelle praksisser, politiske holdninger og opdragelsesformer tillægges større værdi end andre. På den anden side er der en (måske endnu stærkere) tendens til at alle ønsker at fremstå som ’almindelige’ og at ingen ønsker at fremstå som en del af en privilegeret gruppe. Forfatterne beskriver dette som en slags ’social blindhed’ blandt de privilegerede klasser, som ikke kan se hvor privilegerede de egentlig er. Man kunne dog også tolke det som et udtryk for en meget kraftig lighedsdiskurs, som de privilegerede bliver nødt til at navigere i forhold til.

Denne tendens blandt interviewpersonerne til at ’almindeliggøre’ sig selv og se sig selv som en del af middelklassen har måske fået forfatterne til at fokusere lidt vel meget på de privilegerede og de mindre privilegerede klasser, mens der kun er mindre fokus på de mellemliggende klasser. I forhold til analysen af bosted kunne det f.eks. have været interessant at høre,

hvorvidt der er en sammenhæng mellem om man tilhører de opadstræbende mellemklasser på den ene side og om man tilhører gruppen af personer, der er utilfredse med hvor man bor, på den anden. Det lyder umiddelbart som en sandsynlig hypotese og det kunne være interessant at høre om nogle af denne gruppes syn på relationen mellem bosted og klasse.

Kapitlerne om kulturelt og politisk forbrug er mere 'klassisk' *Distinktion*, omend forfatterne selvfølgelig har opdateret deres spørgsmål så de er tilpasset en nutidig, aalborgensisk kontekst. Der er rigtig mange interessante analyser af hvordan kulturelle og politiske forskelle manifesterer sig i nutidens Danmark, men der er også nogle problemer i disse analyser. Forfatterne har, for mig at se, lidt svært ved at vride de rigtige resultater ud af materialet. Det kan skyldes de forestillinger man har haft om hvad der ville markere kulturelle og politiske forskelle og dermed den måde man har spurgt på. Forfatterne nævner f.eks. selv, at de har overset nogle former for kulturelt forbrug (bil- og HiFi-messer), mens de måske har haft lidt for høje forventninger til aalborgensernes finkulturelle dispositioner. Det kan også skyldes, at der bare ikke er så store forskelle i det kulturelle forbrug som i 1960ernes Frankrig, hvilket forfatterne også er inde på (s. 139). Det er derfor mere afsmag end positive præferencer der markerer forskelle. Begge dele er efter min opfattelse helt legitime fund og bør tages til efterretning.

Der hvor problemerne opstår er når forfatterne forsøger at bruge korrespondanceanalyse til at synliggøre homologien mellem klassetilhørsforhold på den ene side og henholdsvis kulturelt og politisk forbrug på den anden side.

I figur 7.3 og 8.6 indplacerer forfatterne således ni 'klassefraktioner' som supplementære variable i et rum af henholdsvis kulturelt og politisk forbrug. Denne indplacering synes umiddelbart at give rigtig god sociologisk mening, hvis man kigger på korrespondancekortets diagonaler. Hvis man tager analysen af det kulturelle forbrug, finder man således ved at kigge på diagonalerne den samme struktur som i *Distinktionen* (stigende kulturelt forbrug med stigende samlet kapital og en differentiering mellem de økonomiske og kulturelle forbrugsmønstre, der passer sammen med klassefraktionerne). På den baggrund konkluderer forfatterne, at "analysen giver støtte til Bourdieus tese om *strukturel homologi*, idet rummet af livsstile synes struktureret efter de samme principper som de materielle eksistensbetingelser: nemlig kapitalvolumen og -sammensætning" (134).

Der er tale om meget kompetente forfattere, men jeg vil tillade mig at være uenig. Sagen er den, at

konklusionen drages på baggrund af diagonalerne og ikke selve akserne. Kortet synliggør helt klart en homologi, men i korrespondanceanalyse er det altså akserne, der 'strukturerer' rummet og ikke diagonalerne. Det er akserne man må tolke på for at finde ud af, hvad der adskiller dem på den ene side fra dem på den anden side. Der er derfor, efter min opfattelse, ikke belæg for at sige at "rummet af livsstile synes struktureret efter de samme principper som de materielle eksistensbetingelser: nemlig kapitalvolumen og -sammensætning". Det data viser er, at rummets struktureres af nogle langt mere sammensatte principper, hvilket forfatterne faktisk også selv er inde på undervejs. Problemet går igen i analysen af det politiske forbrug, hvor diagonalerne igen giver rigtig god sociologisk mening. Det fører til en meget pænere og mere meningsfuld, men matematisk set illegitim analyse. Begge kapitler indeholder mange rigtig spændende analyser af hvordan kultur og politik bruges som klassemarkører, men problemerne med konstruktionen af det rum, analyserne referer tilbage til, gør at man som læser skal holde tunge virkelig lige i munden for at finde ud af, hvad der holder og hvad der måske er mere problematisk.

De efterfølgende to kapitler, om symbolske grænsedragninger og klasseerfaringer er uhyre interessante. De baserer sig primært på kvalitativt materiale, som til gengæld fremstår meget righoldigt. I kapitlet bliver det tydeligt hvordan moralske udsagn bruges til at markere grænser i forhold til andre grupper og klasser. Det er uhyggelig svært kort at sammenfatte den ret komplicerede analyse, men kort fortalt synes der at være en tendens til at specielt de mindre privilegerede klasser bruger moralske markeringer til at tage afstand fra både endnu mere udsatte grupper (de dovne konstanthjælpsmodtagere, der ikke gider arbejde og de nassende indvandrere, som ikke vil bidrage til vores samfund), men også til de mere privilegerede grupper (som forsømmer deres børn for at gøre karriere og fokuserer for meget på penge). Her er virkelig tale om symbolsk vold, for ikke bare bruges disse moralske udmeldinger af de mere privilegerede klasser til at 'se ned på' den fordomsfulde, racistiske og Dansk Folkeparti-stemmende underklasse. Den underliggende fortælling i de mindre privilegeredes grænsedragninger handler også om, at man bare skal tage sig sammen, at man kan hvad man vil og at de da også kunne have tilhørt de mere privilegerede klasser, hvis de bare havde forsømt deres børn og fokuseret mere på pengene. Det er med andre ord en fortælling om, at det er deres eget valg. Disse moralske grænsedragninger er derfor et godt udtryk for, hvor illegitimt det åbenbart

er at tale om klasse i forhold til ens nuværende position.

Til gengæld viser kapitlet om klasseerfaringer, at specielt de mindre privilegerede grupper faktisk har en lang række konkrete erfaringer med klasseforskelle i deres liv. Altså erfaringer hvor de har oplevet ikke at slå til, at befinde sig i situationer der har været defineret af andre gruppers måde at begå sig på, og hvor de derfor ikke rigtig kunne gøre sig. Det er interessant at det netop er i relation til erfaringer i skolesystemet at disse erfaringer træder tydeligst frem; mere konkret i arbejderbørnenes erfaringer med gymnasiets borgerlige kultur. Men også i arbejdslivet er det specielt dem fra de mindre privilegerede klasser, som oplever at blive set ned på, talt grimt til og (værst af alt) helt usynliggjort. Igen kunne det dog have været interessant at høre lidt mere om de mellemliggende klassers arbejdsliv, om relationen mellem opadgående ambitioner og faktiske chancer. Men alt i alt er der tale om en rigtig interessant (omend svært sammenfattelig) analyse.

Samlet set er der tale om en rigtig interessant, velskrevet og velstruktureret bog. Indholdet af en del af bogens kapitler har allerede været publiceret forskellige andre steder, men en kvalitet ved bogen er, at de forskellige elementer her er samlet. Det giver mulighed for at synliggøre sammenhængen, ikke bare mellem klasse og enkelte præferencer, men også sammenhængen mellem forskellige præferencer (som politik, kultur, bolig og bosted, etc.). Denne kvalitet kunne forfatterne dog godt have trykket lidt tydeligere frem, evt. ved at lave en samlet model hvor alle elemente på en eller anden måde indgik. Når det er sagt, er der efter min mening tale om et meget gennemarbejdet stykke sociologisk analysearbejde, som fortjener at blive læst langt mere grundigt end hvad denne anmelder har haft tid til. Der er en hel stribe af analytiske pointer, som må kunne give anledning til nye undersøgelser og som må kunne spille ind i vores forståelse af de mekanismer, der former nutidens sociale verden.